

شرح حدیث
جنوب و حمل

www.ketab.ir

مُؤَسَّسَةُ تَنْظِيمِ وَنَشْرِ آثَارِ الْإِمَامِ الْحَدِيثِيِّ - ق م

سرشناسه: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸.
عنوان و نام پدیدآور: شرح حدیث جنود عقل و جهل / تألیف امام خمینی (س).
مشخصات ویرایشی: ویرایش ۲.

مشخصات نشر: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۵۳۲ ص.

شابک: ISBN: 978 - 964 - 335 - 024 - 6

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۴۸۳ - ۴۹۸؛ همچنین به صورت زیرنویس. نمایه. چاپ اول: ۱۳۷۷.
موضوع: احادیث خاص (جنود عقل و جهل) - نقد و تفسیر.

شناسه افزوده: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، دفتر قم.

رده‌بندی کنگره: ۸ خ ۹۰۲ ج / ۱۴۵ BP رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۲۱۸

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۶۷۸ - ۷۸

کد / م ۴۹۳

۱-۰۱-۰۰۶-۰۰۰۲-۰۰۰۰۴

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

www.ketab.ir

شرح حدیث جنود عقل و جهل

مؤلف: حضرت امام خمینی (س)

ناشر: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مجتمع چاپ و نشر عروج

چاپ بیستم: ۱۴۰۲ / ۱۰۰۰ نسخه

۰۲۱ ۶۶۷۰۱۲۹۷

101006000200004

شرح حدیث جنود عقل و جهل

پخش عروج:

فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان انقلاب، بعد از خیابان ۱۲ فروردین، پلاک ۱۲۹۶، کدپستی: ۱۳۱۴۷۴۲۵۶۵ شماره فروشگاه: ۰۲۱ ۶۶۴۰۴۸۷۳

فروشگاه کالج: تهران، خیابان انقلاب، قبل از خیابان حافظ، پلاک ۸۸۶، کدپستی: ۱۱۳۳۹۳۶۴۱۷ شماره فروشگاه: ۰۲۱ ۶۶۷۱۲۲۱۱

فروشگاه اینترنتی: shop.imam-khomeini.ir شماره پشتیبانی: ۰۲۱ ۶۶۴۸۹۱۶۰

شماره فروش تلفنی: ۰۲۱ ۶۶۷۰۶۸۳۳ شماره‌های پخش عروج: ۰۲۱ ۶۶۴۹۳۰۸۱-۳

شماره امور مشترکین نشریات: ۰۲۱ ۶۶۷۰۱۲۹۷ شماره انبار مرکزی: ۰۲۱ ۵۵۲۲۷۶۱۲

شماره پیام رسان‌ها: ۰۹۱۲۹۴۷۴۴۶۰ پست الکترونیک: info@orouj.org

فهرست اجمالی

مقدمه ناشر	هفت
متن کتاب	۱ - ۴۴۸
پیشگفتار	۳
مقدمه	۷
مقاله اولی: در نقل لفظ حدیث شریف است، تیمناً و تبرکاً	۱۵
مقاله دوم: در بیان شمه [ای] از حقیقت عقل و جهل	۲۱
مقاله سوم: در شمه‌ای از خصایص و صفات عقل و جهل	۲۵
مقاله چهارم: در بیان شمه‌ای از حقیقت اقبال و ادبار عقل و جهل کلی و جزئی	۳۹
مقاله پنجم: در شرح اجمالی از بعضی الفاظ حدیث شریف	۵۹
مقاله ششم: در بیان و شرح جنود عقل و جهل	۷۵
مقصد اول: در بیان «خیر» و «شر» است	۷۷
مقصد دوم: در بیان «ایمان» و «کفر» است	۸۹
مقصد سوم: در بیان «تصدیق» و ضد آن است که «جحد» است	۱۱۵
مقصد چهارم: در «رجاء» و ضد آن است که «قنوط» است	۱۳۳
مقصد پنجم: در بیان «عدل» و ضد آن است که «جور» است	۱۵۳
مقصد ششم: در «رضا» و ضد آن است که «سخط» است	۱۶۷
مقصد هفتم: در «شکر» و ضد آن است که «کفران» است	۱۸۷
مقصد هشتم: در «طمع» و ضد آن است که «یأس» است	۱۹۹
مقصد نهم: در «توکل» است، و ضد آن که «حرص» است	۲۰۵

- مقصد دهم و یازدهم: در «رأفت» و «رحمت»، و «قسوت» و «غضب». ۲۳۷
- مقصد دوازدهم: در «علم» است و ضد آن که «جهل» است. ۲۶۷
- مقصد سیزدهم: در «فهم» است و ضد آن که «حُتْمُ» است. ۲۷۹
- مقصد چهاردهم: در «عفت» است و ضد آن «هتک» است. ۲۸۷
- مقصد پانزدهم: در «زهده» است و ضد آن که «رغبت» است. ۳۰۳
- مقصد شانزدهم: در «رفق» و ضد آن است که «خرق» است. ۳۲۵
- مقصد هفدهم: در «رهبت» است و ضد آن «جرئت» است. ۳۳۹
- مقصد هیجدهم: در «تواضع» است و ضد آن «کبر» است. ۳۴۷
- مقصد نوزدهم: در «تَوَدَّه» و ضد آن است که «تَسْرَع» است. ۳۷۱
- مقصد بیستم: در «علم» است و ضد آن که «سَفَه» است. ۳۸۱
- مقصد بیست و یکم: در «صَمْت» است، و ضد آن که «هَدْر» است. ۴۰۱
- مقصد بیست و دوم: در «استسلام» است، و ضد آن «استکیار» است. ۴۱۵
- مقصد بیست و سوم: در «تسلیم» و ضد آن است که «شک» است. ۴۱۹
- مقصد بیست و چهارم: در «صبر» و ضد آن است که «جزع» است. ۴۲۷
- مقصد بیست و پنجم: در «صفح» و ضد آن است که «انتقام» است. ۴۴۳
- ۱- فهرست آیات کریمه ۴۵۱
- ۲- فهرست احادیث شریفه ۴۶۷
- ۳- فهرست اسماء معصومین علیهم السلام ۴۷۳
- ۴- فهرست اعلام ۴۷۵
- ۵- فهرست کتب ۴۷۹
- ۶- فهرست اشعار ۴۸۱
- ۷- فهرست منابع ۴۸۳

مقدمه ناشر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين

کتاب شریف «شرح حدیث جنود عقل و جهل» کتابی عرفانی - اخلاقی
مشمول بر مباحث ارزشمند عرفان نظری، فلسفه اسلامی، اخلاق، شرح
احادیث، انسان شناسی و تفسیر همراه با توضیح اخلاقی می باشد. این شرح، که
به قلم توانای عارف بالله و واصل به محبوب، حضرت امام خمینی - سلام الله
علیه - به رشته تحریر درآمده است، در نوع خویش، از کتب بی نظیر به حساب
می آید.

امام راحل (س) از جایگاه رفیع علم و عمل و با تبحر در علوم عقلی و نقلی و
استجماع توشه کافی از فقه اکبر و اصغر، به شرح حدیث نورانی «جنود رحمان
و شیطان» پرداخته و در تبیین لطایف نهفته در آن، از صاحبان کتب عرفانی و
اخلاقی و شراح حدیث گوی سبقت ربوده، و از نفس قدسی روح الهی در آن
چنان دمیده اند که قلب سالک را مطمئن و قدم او را راسخ می کند.

شرح احادیث نورانی معصومین (صلوات الله علیهم) - که مشمول بر معارف
بلند الهی است و به برکت کشف تام محمدی و ولایت علوی و برای مصلحت

کشف حقایق نسبت به خلائق القاء شده - به ید قدرت عارفی کامل و مؤید امکان‌پذیر است و به همین دلیل کمتر عالمی از علمای ربّانی را توانایی انجام این مهم بوده تا ابواب باطنیه احادیث را بر سالکان طریق بگشاید، چرا که راه‌یابی به بارگاه کلمات قدسی ایشان، بدون اجتهاد در عرفان نظری و فلسفه الهی و جهد وافر در تفقه مغزای کلام، و جهاد در راه محبوب و جحود غیر او، میسر نیست.

اهمیت این کتاب فقط به صرف تضرع مؤلف در علوم گوناگون نیست، بلکه مرئی بودن ایشان برای میلیون‌ها انسان حق‌طلب و راهبری ایشان، بهترین شاهد صدق نگارنده آن است. جوانانی که ره صدساله را یک‌شبه پیمودند و انوار معارف بر قلب ایشان منجلی شد، محکی روشن بر صراط مستقیم استاد علم و عمل است.

حدیث معروف «جنود عقل و جهل» در بردارنده اساس فضیلت‌ها و رذیلت‌ها می‌باشد که هر کدام لشگری هستند که در برابر هم صف‌آرایی نموده‌اند و از حضرت صادق علیه السلام با سندی قابل اعتماد نقل گردیده است.

بر این حدیث شریف عالمان بزرگی مانند حکیم میرداماد و ملاصدرا (رضوان الله علیهما) شرح و تعلیقه نوشته‌اند.

تاریخ آغاز نگارش شرح حضرت امام بر این حدیث معلوم نیست، اما تألیف قسمت‌هایی از آن مصادف با زمان وقوع جنگ جهانی دوم بوده که امام آن جنگ جهانی را ناشی از نائره غضب یک جانور آدم‌خوار می‌داند که همه عالم را در آتش شعله‌ور کرده است. پایان نگارش این جلد از کتاب در سن ۴۲ سالگی امام و در فصل تابستان مصادف با دوم رمضان سال ۱۳۶۳ ق / ۱۳۲۳ ش در محلات ثبت شده است. ایشان همان‌گونه که در پایان جلد نخست آورده‌اند، تصمیم بر

تکمیل آن داشته‌اند اما متأسفانه زمینه آن فراهم نگردیده و در الطلب والإرادة^(۱) از عدم تحقق آن، با حسرت یاد می‌کنند.

این کتاب آخرین کتاب اخلاقی - عرفانی نوشته شده به قلم امام می‌باشد. مطلب بسیار مهم در شناخت رویکرد اخلاقی - عرفانی امام خمینی این است که ایشان کتاب یا استاد اخلاق را آن نمی‌دانند که صرفاً معلومات اخلاقی را به خواننده و شنونده انتقال دهد و او را آگاه به مسائل اخلاقی سازد؛ از نظر حضرت امام کتبی مانند طهارة الأعراق ابن مسکویه، اخلاق ناصری خواجه نصیرالدین طوسی و احیاء العلوم غزالی برای اصلاح اخلاق آدمی کافی نمی‌باشد و حتی موجب باز ماندن انسان از مقصد می‌شود.

امام خمینی کتاب و درس اخلاق را آن می‌دانند که با اِیْشَار و تَنْذِیر و مَوْعِظَه و نَصِیْحَت، مقاصد اخلاقی را در نفوس جای دهد، به گونه‌ای که امراض نفسانی را درمان کند نه اینکه تنها راه علاج را نشان دهد. و می‌فرماید:

ریشه‌های اخلاق را فهماندن و راه علاج نشان دادن، یک نفر را به مقصد نزدیک نکند و یک قلب ظلمانی را نور ندهد و یک خُلُق فاسد را اصلاح ننماید. کتاب اخلاق آن است که به مطالعه آن، نفس قاسی، نرم، و غیر مهذب، مهذب، و ظلمانی، نورانی شود؛ و آن، به آن است که عالم در ضمن راهنمایی، راهبر و در ضمن ارائه علاج، معالِج باشد و کتاب، خود، دواي درد باشد نه نسخه دوانما. طبیب روحانی باید کلامش حکم دوا داشته باشد نه حکم نسخه.

این کتاب در قالب یک پیش‌گفتار، یک مقدمه و شش مقاله و بیست و پنج مقصد تألیف یافته است. نقل حدیث شریف، بیان حقیقت عقل و جهل، بیان

شمه‌ای از حقیقت اقبال و ادبار عقل و جهل کلی و جزئی، شرح اجمالی بعضی از الفاظ حدیث؛ مباحث پنج مقاله اول می‌باشد که خود به مثابه مدخل و مقدمه مقاله ششم است که حاوی بیان و شرح جنود عقل و جهل بوده و هدف اصلی برای تألیف این کتاب می‌باشد.

رویکرد امام در قسمت نخست این شرح، تحلیل اوصاف عقل و جهل و چگونگی آفرینش آنها بر اساس مبانی و اصطلاحات و ادبیات عرفان نظری است. ایشان در این قسمت به مبانی فلسفی مربوط به شناخت جهان، تبدل در نظام هستی و گذرا بودن آن اشاره دارند و با مطرح کردن مباحث فلسفی و عرفانی در اثناء مباحث، مبانی نظرات فلسفه اخلاق خود را بیان می‌کنند.

بحث مهم «فطرت» در این کتاب بسیار برجسته و نمایان است و در دو قسم: فطرت اصلی و فطرت تبعی مورد بررسی قرار گرفته است. امام فطرت اصلی را فطرت عشق به کمال مطلق و خیر و سعادت مطلق دانسته‌اند که در جان جمیع سلسله بشر نهاده شده و در مقابل، فطرت تبعی را فطرت تنفر از نقص و شرّ و شقاوت می‌دانند. امام خمینی این دو فطرت را مخموره و جبلی انسان می‌دانند که مقهور و محکوم احکام طبیعت نشده و وجهه روحانیت و نورانیت آن باقی است.

ایشان در قسمت دوم که در بیست و پنج مقصد تدوین شده، به شرح جنود عقل و جهل می‌پردازند و علاوه بر بررسی فطرت انسانی، هر کدام از فضائل اخلاقی را بر فطرت جبلی انسان منطبق می‌کنند و از این جهت کتاب حاضر متنی منحصر به فرد در اخلاق اسلامی است. در این قسمت، صبغه و عظم و ارشاد، به همراه نظریات عرفانی، اخلاقی و انسان‌شناسانه امام به خوبی نمایان است. حضرت امام در این کتاب به مناسبت، مسائل دیگری را نیز مطرح

فرموده‌اند از جمله: حقیقت عقل و خصوصیات آن، مشیت الهی، ریاضت نفس، تربیت انسان، اذکار، تأثیر ظاهر و باطن و....

ایشان به صورت روشمند درباره هر کدام از قسمت‌های حدیث، ابتدا به بررسی معنای آن فضیلت و رذیلت اخلاقی پرداخته، سپس آن را بر فطرت انسانی تطبیق فرموده و آثار و عواقب آن را با توجه به احادیث شریف اهل بیت(ع) بیان نموده و راه کسب آن فضیلت و علاج آن رذیلت را نمایانده‌اند.

در حدیث شریف، هفتاد و پنج لشگر از جنود عقل و جهل ذکر شده است که امام خمینی تنها بیست و پنج مورد آن را شرح کرده‌اند و چنانچه بیان گردید در نظر داشته‌اند بقیه موارد را در جلد بعدی شرح دهند.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی برای نخستین بار در سال ۱۳۷۷ شمسی، این کتاب را با ویرایش و تحقیق، به همراه فهرس فنی منتشر کرد. این کتاب به همت مرحوم آیت الله سید احمد فهری زنجانی به عربی برگردانده و در سال ۱۳۸۰ ش در قم توسط انتشارات «دری القربی» منتشر شده است. آقای قدری چیلیک آن را به زبان ترکی استانبولی ترجمه کرده و در سال ۲۰۰۴ م / ۱۳۸۳ ش توسط مؤسسه انتشار یافته است.

روش تحقیق

در چاپ نخست، درباره مراحل تحقیق کتاب نکاتی تذکر داده شده و اکنون در انتشار آن ضمن «موسوعه امام خمینی(س)» مراحل تحقیق با دقت بیشتر تکمیل گردیده است:

۱- نسخه اصلی دستخط حضرت امام در دسترس نیست و تنها یک کپی از دستخط، در اختیار مؤسسه می‌باشد که متن حاضر با دقت کافی، بر اساس آن

تصحیح گردیده است.

۲- ویرایش کتاب بدون تصرف در عبارات و کلمات و فقط با نشانه گذاری و

پاراگراف بندی انجام شده تا فهم جملات برای خوانندگان محترم آسان تر گردد.

۳- پاورقی های متعددی برای تعیین و ترجمه آیات و روایات، ارجاع نظرات

علماء بر آن افزوده شده است.

۴- در انتهای کتاب، فهرس فنی که دسترسی به کتاب را آسان می کند، قرار

داده شده است. همچنین فهرست تفصیلی برای مطالب کتاب بیش از آنچه در

عنوان فصول آمده است، تهیه گردیده است.

در خاتمه از محققین بزرگواری که در تکمیل پژوهش این کتاب تلاش وافر

نموده اند قدردانی نموده، موفقیت ایشان را در نشر اندیشه های عرفانی -

اخلاقی امام خمینی (س) از خداوند متعال خواستاریم.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم